

ПОНЯТТЯ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК ОБ'ЄКТУ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

БОРИС Станіслав Андрійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6593-0804>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.71>

В статті, на основі аналізу наукової літератури, виділено наукові підходи до визначення переліку правоохоронних органів. Спираючись на законодавство України та окремі теоретичні дефініції сформульовано уточнений, авторський підхід до визначення змісту правоохоронних органів. Систематизовано та виділено перелік ознак правоохоронних органів, що характеризують їх як об'єкт фінансового контролю.

Ключові слова: державні органи, органи влади, правоохоронні органи, контроль, фінансовий контроль, фінансова діяльність.

Постановка проблеми

Правоохоронні органи – це специфічні інституції, які володіють спеціальним набором повноважень та відрізняються від інших органів влади. На них покладаються особливі, суспільно-важливі завдання, пов'язані із забезпеченням безпеки життєдіяльності людей, а також захистом їх основних прав, свобод та інтересів. Однак, здійснення чутливої для суспільства роботи зумовлює особливо жорсткі вимоги щодо відповідальності правоохоронних органів та їх посадових осіб. Функціонування цих державних відомств постійно контролюється як іншими представниками публічної влади, так і безпосередньо громадськістю в усіх, без виключення, сферах, особливо фінансовій.

Стан дослідження

Правоохоронні органи, як предмет наукових досліджень, аналізувались в роботах

різних вчених як безпосередньо правової сфери, так і науки державного управління. Особливостям їх правового статусу та діяльності приділяли увагу О.М. Бандурка, І.Ю. Богдановська, Ю.О. Загуменна, Р.А. Калужний, Т.О. Пікуля, В.Я. Тацій тощо. Проте, незважаючи на широке коло досліджень, мало освітленою в наукових працях залишається специфіка статусу правоохоронних органів, як об'єкту контрольної діяльності інших уповноважених суб'єктів, зокрема, у фінансовій сфері.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити сутність правоохоронних органів та виділити особливості, які характеризують їх як об'єкт фінансового контролю. З огляду на виділену мету, завдання статті включають в себе: проведення аналізу наукових підходів до визначення сутності правоохоронних органів; формулювання уточненого, авторського підходу до визначення правоохоронних органів; виділення окремих особливостей правоохоронних органів, як об'єкту фінансового контролю.

Наукова новизна дослідження

У статті дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід до визначення поняття правоохоронних органів, а також вперше виділено окремі особливості цих відомств, як об'єктів фінансового контролю.

Виклад основного матеріалу

Етимологічно «орган» – це 1) складова частина тваринного або рослинного організму, яка має певну будову і виконує одну або кілька певних функцій; 2) знаряддя, засіб; 3) установа, що виконує певні функції в галузі державного управління, контролю, нагляду; 4) періодичне видання (журнал, газета, бюлетень і таке інше) якої-небудь партії, установи, організації, яке відбиває їх погляди і діяльність; 5) складова частина, деталь різних механізмів, пристроїв тощо, яка виконує певну функцію [1, с.852]. Безпосередньо правоохоронні органи знаходять тлумачення в положеннях Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» згідно статті 1 якого: «Правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [2].

На відміну від законодавчого визначення, зосередженого на описі інституційної сторони категорії, представники юридичної науки пропонують більш широкі та комплексні визначення. Наприклад, Р.Р. Трагнюк визначає правоохоронні органи, як спеціально уповноважені на протидію порушенням закону органи державної влади, які з метою захисту прав і свобод людини та інтересів суспільства можуть застосовувати державний примус на підставах та в порядку, визначених законом [3, с.188]. В працях В.І. Литвиненко наведено авторське визначення правоохоронних органів як збірного поняття, що об'єднує різні групи державних органів, призначених для захисту прав і законних інтересів особистості, суспільства і держави за характером своїх юридичних повноважень або здійснюють правоохоронні функції в поєднанні з іншими функціями [4, с.419]. М.І. Мельник та М.І. Хавронюк правоохоронними органами вважають лише ті

державні органи, які, діючи в межах кримінально-процесуальної чи адміністративної процедури, ведуть боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями, що тягнуть юридичну відповідальність винятково у сфері публічного права. До таких вони відносять: суди, органи прокуратури, Службу безпеки України, Військову службу правопорядку у Збройних Силах України тощо [5, с.31-32]. Ю.В. Гаруст та В.І. Мельник під правоохоронними органами розуміють державні органи, які наділені, відповідно до чинного законодавства, владними повноваженнями та здійснюють у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність [6, с.14]. Згідно В.В. Сухоноса правоохоронні органи – це державні органи, які реалізують правоохоронну функцію держави, вживають заходів щодо виявлення й профілактики злочинів і наділені правом у разі необхідності застосовувати державний примус і притягувати винних до юридичної відповідальності [7, с.296]. Як зазначає В.Г. Лукашевич, правоохоронні органи – це сукупність державних органів, основною функцією котрих є охорона законності, боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. До них відносили: суд, прокуратуру, органи юстиції, органи внутрішніх справ, органи державної безпеки, органи державного арбітражу [8, с.23–34].

В свою чергу, у роботі І.Л. Бомбергера наголошено, що правоохоронний орган – це державний орган, основною функцією якого є здійснення правоохоронної діяльності, яка виявляється в реалізації відповідних правоохоронних функцій, що здійснюються на професійній основі, має визначені законом повноваження на здійснення заходів державного примусу, спрямовані на охорону та захист прав людини, забезпечення законності та правопорядку, рішення яких є обов'язковими для відповідних посадових осіб, фізичних та юридичних осіб, потребують спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності, здійснює свою діяльність із дотриманням встановлених законом правил та процедур [9, с.19]. На думку Т. О. Пікуля до правоохоронних належать органи, які поряд з другорядними (допоміжними) виконують

одну або кілька головних правоохоронних функцій, які є визначальними в їх діяльності (профілактичну, захисну, ресоціалізаційну, оперативно-розшукову, розслідування злочинів, судового розгляду справ, розгляду справ про адміністративні правопорушення, розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення, виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і досудового слідства та прокурорів) [10, с.179].

Зважаючи на викладене, правоохоронні органи – це відокремлена система самостійних органів державної влади зі спеціальним статусом, які здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції, наділені широкими повноваженнями щодо застосування державного примусу, пов'язаного з обмеженням прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також користуються особливими гарантіями незалежності, правового захисту і недоторканності їх працівників. Як об'єкт фінансового контролю, правоохоронні органи вирізняються такими особливостями:

1. Державно-правовий статус. Незважаючи на відносну самостійність і незалежність, правоохоронні органи є невід'ємною складовою державного апарату та органічним елементом механізму публічного управління і регулювання суспільних відносин. У зв'язку з цим вони несуть відповідальність перед державою та народом України за належне, повне і цілеспрямоване виконання покладених на них функцій і завдань. Це стосується не лише діяльності з виявлення, попередження та припинення правопорушень, а й процесів, пов'язаних із набуттям, управлінням і використанням фінансових та матеріально-технічних ресурсів. Відтак, фінансова діяльність правоохоронних органів підлягає державному контролю, що передбачає її прозорість, чітку правову регламентацію, належну організаційну узгодженість та визначеність меж здійснення.

2. Фінансування коштами Державного бюджету України. Згідно положень Бюджетного кодексу України (далі – БК) бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами

влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Суб'єктом використання відповідного бюджету є розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом, довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства, середньострокових зобов'язань у сфері охорони здоров'я, середньострокових зобов'язань за державними контрактами (договорами) щодо закупівлі озброєння, військової техніки, зброї і боєприпасів та здійснення витрат бюджету. Відповідно до статті 22 БК за обсягом наданих повноважень розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. Головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України можуть бути виключно – установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їх керівників; міністерства, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Конституційний Суд України, Верховний Суд, вищі спеціалізовані суди, Вища рада правосуддя та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їх керівників, а також Державна судова адміністрація України, Національна академія наук України, Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України, інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їх керівників [11]. На прикладі діяльності Національної поліції України (далі – НПУ) відмітимо, що згідно до Закону України «Про Національну поліцію» її фінансування і матеріально-технічне забезпечення здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету Укра-

їни, а також інших джерел, не заборонених законом. При цьому, за Постановою КМУ «Про затвердження Положення про Національну поліцію» НПУ вступає розпорядником бюджетних коштів та володіє правом розподіляти їх в рамках своєї діяльності [12; 13]. Використання відповідним фінансових ресурсів здійснюється за визначеними БК принципами. Наприклад, згідно статті 7 Кодексу при виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг, у тому числі з урахуванням гендерних аспектів, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів. Крім того, бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями [11]. Дотримання вимог даних принципів, а також в цілому бюджетного законодавства в роботі поліції та інших правоохоронних органів, що фінансуються з коштів Державного бюджету України, виступає предметом фінансового контролю спеціально уповноважених суб'єктів.

3. Забезпечення виконання бюджетних програм. Як розпорядники бюджетних коштів, правоохоронні органи формують та затверджують спеціальні бюджетні програми своєї діяльності. Останні, відповідно до БК – це сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Кожна бюджетна програма має паспорт – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), та цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забез-

печує головний розпорядник бюджетних коштів [11]. БК встановлено, що відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень. Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямками використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг, у тому числі з урахуванням гендерних аспектів [11].

Висновки

У підсумку проведеного дослідження варто констатувати, що правоохоронні органи як особливий об'єкт фінансового контролю характеризуються наступними ознаками: 1) вони мають державно-правовий статус та виступають органічним елементом публічного апарату, робота якого контролюється державою та суспільством за всіма напрямками; 2) фінансуються коштами Державного бюджету України, що покладає на них додаткові обов'язки та відповідальність; 3) є виконавцями бюджетних програм, якість та повнота реалізації яких контролюється у встановленому законодавством порядку.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел.К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: закон від 23.12.1993 №3781-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. №11. Ст.50
3. Трагнюк Р.Р. Деякі проблеми визначення поняття правоохоронних органів

АНОТАЦІЯ

Доведено, що правоохоронні органи - це відокремлена система самостійних органів державної влади зі спеціальним статусом, які здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції, наділені широкими повноваженнями щодо застосування державного примусу, пов'язаного з обмеженням прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також користуються особливими гарантіями незалежності, правового захисту і недоторканності їх працівників.

Констатовано, що правоохоронні органи як особливий об'єкт фінансового контролю характеризуються наступними ознаками: 1) вони мають державно-правовий статус та виступають органічним елементом публічного апарату, робота якого контролюється державою та суспільством за всіма напрямками; 2) фінансуються коштами Державного бюджету України, що покладає на них додаткові обов'язки та відповідальність; 3) є виконавцями бюджетних програм, якість та повнота реалізації яких контролюється у встановленому законодавством порядку.

Ключові слова: державні органи, органи влади, правоохоронні органи, контроль, фінансовий контроль, фінансова діяльність.

SUMMARY

It is proven that law enforcement agencies are a separate system of independent state authorities with a special status, which perform law enforcement and law enforcement functions, are endowed with broad powers to apply state coercion related to the restriction of the rights and freedoms of individuals and legal entities, and also enjoy special guarantees of independence, legal protection and immunity of their employees.

It is stated that law enforcement agencies as a special object of financial control are characterized by the following features: 1) they have a state-legal status and act as an organic element of the public apparatus, the work of which is controlled by the state and society in all areas; 2) are financed by the State Budget of Ukraine, which imposes additional duties and responsibilities on them; 3) are executors of budget programs, the quality and completeness of the implementation of which is controlled in accordance with the procedure established by law.

Keywords: state bodies, authorities, law enforcement agencies, control, financial control, financial activity.

за законодавством України. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2020. №26. С.184-188

4. Литвиненко В. І. Поняття і класифікація завдань правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні. Наукові праці НУ ОЮА. 2015. № 16. С. 418-424

5. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 464 с.

6. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.

7. Сухонос В.В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики: дис... д.ю.н. : 12.00.10. Київ: Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 462 с.

8. Лукашевич В.Г. Правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ. Вступ

до спеціальності : навчальний посібник В.Г. Лукашевич. Запоріжжя : Юридичний інститут МВС України, 1998. С.23 – 34

9. Бомбергера І.А., Собко А.В. До питання про поняття та ознаки правоохоронних органів у правовій доктрині та законодавстві України. Науковий вісник Ужгородського університету. 2020. Випуск 61. Том.1. С.16-20

10. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Т. О. Пікуля. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 203 с.

11. Бюджетний кодекс України: кодекс від 08.07.2010 №2456-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. №50. Ст.572

12. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379

13. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова, положення від 28.10.2015 №877. Офіційний вісник України. 2015. №89. Ст.2971